

GASTERSE DUINEN EN OMGEVING OUDEMOLEN (Dr.)

J.C. Smittenberg en E.J. Weeda

Excursieleiding : Joop Smittenberg

Datum : 18 juni 2015

Deelnemers : E. Dijkhuis, J. Hanenburg, M. Hilboezun, B. Hoentjen, E. van Hooff, J. Hoogveld, R. Jalving, N. Jeurink, A. Klinkhamer, T. de Meij, J.E. Plantinga, M. Rekers, M. Salomons, A. Vos, E. Weeda, R. Wegman, B. Zoer

We vertrokken om 10.15 uur vanaf de parkeerplaats van het Nationaal Park bij Oudemolen. Doel van het ochtendprogramma waren veentjes in het noordelijk deel van De Gasterse Duinen. Dit natuurreserveaat van Stichting Het Drentse Landschap bestaat uit twee gedeelten. Het zuidelijk deel met het Voorste Veen ligt dicht bij het dorp Gasteren en bestaat uit een tamelijk voedselrijke plas waar de vormen van vervening (petgaten) nog duidelijk zichtbaar zijn. Langs de randen is bos en heide aanwezig. Het noordelijk deel bestaat uit een droge heide en enkele veentjes (veenplassen), ook wel het Achterste Veen genoemd (verder van het dorp gelegen). De heide ligt op stuifzand op een onderlaag van keileem. In het terrein zijn noord-zuid lopende ruggen en laagten te herkennen, die waarschijnlijk hun oorsprong vinden in de ijstijden. Een deel van het terrein is in de Middeleeuwen intensief gebruikt door verkeer tussen noord en zuid (uitwaaiende karresporen) en beweiding (verstuiving).

Het Voorste en Achterste Veen liggen in een oude stroomgeul van de oostelijke tak van de Drentsche Aa, het Gasterse Diep. In deze stroomgeul is de keileem eerst weggeërodeerd. Later is de geul weer opgevuld met leemrijke afzettingen en aan het eind van de laatste ijstijd (Wiechselien) voor een deel dichtgestoven met dekzand. Door terugschrijdende erosie vanuit het Oudemolense Diep heeft de beek zich verlegd naar het westen en zich daar ingesneden in de Rolderrug.

De plassen die overbleven groeiden na de ijstijd dicht met veen. In de 19^e eeuw zijn heide en veen bij de markeverdeling opgesplitst in heel veel kleine eigendomspercelen. Op basis daarvan is het veen via heel veel veenputjes uitgegraven, waardoor er uiteindelijk opnieuw plassen ontstonden. Na verwerving door Het Drentse Landschap vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw, is de vervening gestopt en is er weer veengroei op gang gekomen. In de plassen en langs de randen zijn hoogveenvegetaties, berkenbroekbos, wilgenbroekbos en gagelstruweel tot ontwikkeling gekomen.

We benaderden het gebied vanuit het noorden. Het wordt tamelijk extensief begraaasd door Schotse Hooglanders en Drentse heideschappen. We begonnen op een hoge zandrug en daalden daarna af naar een uitgestoven laagte met een veenmosrijke heidevegetatie. Hier dichtbij werd ook *Narthecium ossifragum* gevonden. Die was van deze plek nog niet bekend, wat aanleiding was voor nog een extra opname.

Aan de rand van het open water werd een Gagelstruweel (*RG Myrica gale*) aan nader onderzoek onderworpen. Onder de gagel een veenmosvegetatie en op de gageltakken vooral veel epifytische korstmossen. Fraai waren de uitgestrekte begroeiingen van *Comarum palustre* en oude wilgenstruwelen (*Salicetum auritae*). Vervolgens werden in de oeverzone nog enkele opnamen gemaakt.

De heide- en veenopnamen zijn in bijgevoegde tabel (1) gegroepeerd van droge heide tot veenslenken. Opname 1 ligt op de hoge zandrug. Opname 2 ligt halverwege langs het veen bij een laagte in de zandrug. *Veronica officinalis* groeit hier op een mierenest met verkruidde grond. De opnamen 3 en 4 zijn van een natte heide (*Ericion*) in de genoemde uitgestoven laagte. De opnamen 5 en 7 zijn gemaakt op een kragge dicht langs de rand van het open water en opname 6 in het binnenste deel van een brede, vastgroeïende kragge in de zuidoosthoek van het noordelijke ven. Opname 8 is van het Gagelstruweel is apart bijgevoegd (tabel 2).

Na een korte lunchpauze op een 'duintop' staken we de weg Gasteren-Oudemolen over en liepen langs een in een weiland uitgegraven veentje naar het Gasterse Diep. De beek vormt een fraaie meander ruim honderd meter ten zuiden van de samenvloeiing van Gasterse en Oudemolense Diep. Binnen deze meander bevindt zich een groeiplaats van honderden exemplaren van *Phyteuma spicatum* ssp. *nigrum*, deels gemengd met *Crepis paludosis* en *Dactylorhiza majalis*. Om de ogenschijnlijke variatie vast te leggen hebben we niet ver uit elkaar twee opnamen gemaakt (Tabel 3). Daarna heeft Eddy afscheid van ons genomen. Hij produceerde onderweg nog wel een opname van een eikenbos met *Teucrium scorodonium* (Tabel 4). De overige deelnemers liepen terug langs het Oudemolense Diep. We stonden stil bij de samenvloeiing van Taarlosche en Gasterse Diep en bij enkele fraaie hooiland- en zeggenbegroeiingen, maar er werden geen opnamen meer gemaakt. Om 16.00 uur waren we weer bij de parkeerplaats. Enkele deelnemers (waaronder de excursieleider) vertrokken wegens andere verplichtingen. Voor de achterblijvers verzorgde Annie Vos nog een na-excursie naar een beekdalletje bij het Gasterse Holt. We bekeken een afgeplagd stukje met o.m. *Parnassia palustris*, *Carex flacca*, *Carex pallescens* en andere soorten die op een met kalk verrijkte ondergrond wijzen. Dicht onder de oppervlakte ligt hier zogenaamde Potklei, een afzetting in uitgestrekte ijsmeren tijdens de ijstijd Elsterien. Deze afzetting wordt verantwoordelijk gehouden voor de iets meer kalkminnende plantensoorten in het Gasterse Holt, Eexterveld en omgeving.

Tabel 1. Opnamen heide en veentjes

Nummer in tabel	1	2	3	4	5	6	7
Opnamenummer in L.V.D.	347947	347946	347940	347941	347943	347944	347945
<i>X-coördinaat</i>	240,16	240,05	240,15	240,14	240,08	240,04	240,07
<i>Y-coördinaat</i>	563,09	562,96	563,12	563,12	563,05	562,94	562,99
Lengte proefvlak (m)	2,5	2,5	3	1,5	4	5	1,5
Breedte proefvlak (m)	1,5	1	3	1,5	1,5	5	1
Opp. proefvlak (m ²)	3,75	2,5	9	2,25	6	25	1,5
Bedekking kruidlaag (%)	30	40	30	40	20	10	10
Bedekking moslaag (%)	70	90	95	90	70	100	95
Gem. hoogte (hoge) kruidl. (cm)	5	15	15	15	40	40	70
Gem. hoogte lage kruidl. (cm)	2	5	3	5	-	-	30
Maximale hoogte kruidlaag (cm)	20	25	70	70	-	-	-
Aantal soorten	15	16	15	16	7	8	6
Heischraal grasland/droge heide (Nardetea/Calluno-Ulicetea)							
Dicranum scoparium	3						
Campylopus introflexus	2a						
Rumex acetosella	2m						
Agrostis vinealis	1						
Aira praecox	1						
Cladonia furcata	1						
Danthonia decumbens	+						
Carex pilulifera	2b	2a					
Festuca filiformis	2a	1					
Galium saxatile	2a	2a					
Hypochaeris radicata	1		r				
Pleurozium schreberi	2b			+			
Calluna vulgaris	2a	+		+			
Agrostis capillaris	1	+		+			
Deschampsia flexuosa	1	+					+
Veronica officinalis		2a					
Luzula multiflora		1					
Taraxacum sectie Ruderalia		1					
Carex ovalis		+					
Holcus lanatus		+					
Pseudoscleropodium purum		+					
Hypnum jutlandicum		r	+	2a			
Juncus squarrosus			r				
Hoogveenbulten/natte heide (Oxycocco-Sphagnetea)							
Molinia caerulea		2a	1	1			
Sphagnum magellanicum			4				
Sphagnum capillifolium			2a				
Vaccinium oxycoccos			3	2b			
Eriophorum vaginatum			2a	2a			
Odontoschisma sphagni			1	1			
Cephalozia connivens			+	+			
Erica tetralix			1	2a			
Tephroclype palustris			+			1	
Narthecium ossifragum				1			
Aulacomnium palustre				1			
Polytrichum juniperinum * affine				1			
Slenken (Scheuchzerietea/Parvocaricetea)							
Sphagnum cuspidatum			1	2b	4		
Eriophorum angustifolium			1	1		+	
Sphagnum fallax			2b	4	1	5	5
Sphagnum squarrosus					2b		
Comarum palustre					1		
Hydrocotyle vulgaris					1		
Carex rostrata					2b	2a	
Juncus effusus		r			+	1	2a
Carex curta						r	
Stellaria palustris							1
Lysimachia vulgaris							1
Opslag van houtgewassen							
Rubus subgenus Rubus		r					
Betula pubescens						1	
Quercus robur						r	
Myrica gale							+

Tabel 2. Opname van Gagelstruweel

Opnamenummer	347942
X-coördinaat	240.10
Y-coördinaat	563,12
Proefvlak (m ²)	5 x 5
Bedekking struiklaag (%)	90
Bedekking moslaag (%)	70
Hoogte struiklaag (m)	2.0
Aantal soorten	25
STRUIKLAAG	
Myrica gale	5
KRUIDLAAG	
Dryopteris carthusiana	+
TERRESTRISCHE MOSLAAG	
Sphagnum fallax	4
Sphagnum cuspidatum	1
Sphagnum fimbriatum	+
Hypnum cupressiforme	1
Mnium hornum	1
Aulacomnium androgynum	1
Campylopus pyriformis	1
Orthodontium lineare	1
Calypogeia muelleriana	1
Lophocolea heterophylla	1
EPIFYTISCHE MOSSEN	
Hypnum andoi	+
Dicranoweisia cirrata	+
EPIFYTISCHE KORSTMOSSEN	
Cladonia chlorophaea	1
Candelariella reflexa	+
Evernia prunastri	+
Fellhanera viridisorediata	+
Hypogymnia physodes	+
Hypotrachyna revoluta	+
Melanelixia subaurifera	+
Melanohalea exasperatula	+
Physcia tenella	+
Ramalina farinacea	+
Xanthoria parietina	+

Tabel 3. Opnamen van locatie ("Meander") met *Phyteuma spicatum* ssp. *nigrum*

Opnamenummer	347949	347950
X-coördinaat	239.20	239.20
Y-coördinaat	562.35	562,35
Lengte proefvlak (m)	3	4
Breedte proefvlak (m)	3	4
Opp. proefvlak (m ²)	9	16
Expositie ('NWZOVX')	NNO	N
Inclinatie (graden)	2	3
Bedekking kruidlaag (%)	95	90
Bedekking moslaag (%)	30	30
Gem. hoogte (hoge) kruidl (cm)	60	50
Gem. hoogte lage kruidl. (cm)	30	-
Maximale hoogte kruidlaag (cm)	75	80
Aantal soorten	41	46
<i>Phyteuma spicatum</i> s. <i>nigrum</i>	2m	2m
Natte graslanden en strooiselruigten (Calthion, Molinieta, I)		
<i>Filipendula ulmaria</i>	3	3
<i>Equisetum palustre</i>	2m	2a
<i>Crepis paludosa</i>	2a	+
<i>Lotus pedunculatus</i>	1	1
<i>Rhinanthus angustifolius</i>	1	1
<i>Phragmites australis</i>	1	1
<i>Carex acutiformis</i>	1	+
<i>Juncus conglomeratus</i>	1	+
<i>Cardamine pratensis</i>	+	1
<i>Galium uliginosum</i>	1	r
<i>Cirsium palustre</i>	+	+
<i>Valeriana officinalis</i>	+	+
<i>Epilobium palustre</i>	r	+
<i>Lysimachia vulgaris</i>	1	
<i>Convolvulus sepium</i>	1	
<i>Silene flos-cuculi</i>	+	
<i>Phalaris arundinacea</i>	+	
<i>Agrostis stolonifera</i>	+	
<i>Potentilla anserina</i>	r	
<i>Juncus effusus</i>		1
<i>Juncus acutiflorus</i>		+
<i>Dactylorhiza majalis</i> * <i>majalis</i>		+
<i>Stellaria palustris</i>		r
Drogere graslanden en zomen (Arrhenatheretalia, Melampyrc)		
<i>Holcus mollis</i>	2a	+
<i>Myosotis discolor</i>	2m	1
<i>Veronica chamaedrys</i>	1	1
<i>Phleum pratense</i> s. <i>pratense</i>	r	1
<i>Dactylis glomerata</i>	+	+
<i>Festuca pratensis</i>	+	+
<i>Stellaria graminea</i>	r	r
<i>Vicia sativa</i> * <i>nigra/segetalis</i>	+	
<i>Galium aparine</i>	r	
<i>Agrostis capillaris</i>		+
<i>Arrhenatherum elatius</i> * <i>elatius</i>		+
<i>Heracleum sphondylium</i>		r
Graslandplanten met brede amplitude (Molinio-Arrhenather)		
<i>Plantago lanceolata</i>	2a	2b
<i>Poa trivialis</i>	2a	2a
<i>Ranunculus acris</i>	1	1
<i>Persicaria amphibia</i>	1	+
<i>Festuca rubra</i>	1	+
<i>Holcus lanatus</i>	+	+
<i>Prunella vulgaris</i>	+	+
<i>Rumex acetosa</i>	r	+
<i>Anthoxanthum odoratum</i>		+
<i>Cerastium fontanum</i> s. <i>vulgare</i>		+
<i>Ranunculus repens</i>		+
<i>Vicia cracca</i>		+
<i>Taraxacum</i> sectie <i>Ruderalia</i>		r
Mossen		
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>	2a	2a
<i>Brachythecium rutabulum</i>	2b	+
<i>Plagiomnium undulatum</i>	+	2b
<i>Calliergonella cuspidata</i>	+	1
<i>Climacium dendroides</i>		+

Tabel 4. Opname met *Teucrium scorodonium*

Opnamenummer	347948
X-coördinaat	239,24
Y-coördinaat	562,37
Lengte proefvlak (m)	8
Breedte proefvlak (m)	1,5
Opp. proefvlak (m ²)	12
Bedekking boomlaag (%)	60
Bedekking hoge struiklaag (%)	60
Bedekking lage struiklaag (%)	10
Bedekking kruidlaag (%)	30
Bedekking moslaag (%)	70
Hoogte boomlaag (m)	16
Hoogte hoge struiklaag (m)	6.0
Hoogte lage struiklaag (m)	0.8
Gem. hoogte hoge kruidlaag (cm)	70
Gem. hoogte lage kruidlaag (cm)	25
Aantal soorten	13
Boomlaag	
Quercus robur	4
Hoge struiklaag	
Sorbus aucuparia	4
Lage struiklaag	
Rubus gratus	1
Sorbus aucuparia	+
Ilex aquifolium	+
Lonicera periclymenum	+
Kruidlaag	
Pteridium aquilinum	2b
Lonicera periclymenum	2b
Teucrium scorodonia	2b
Deschampsia flexuosa	1
Maianthemum bifolium	1
Hedera helix	1
Solidago virgaurea	+
Agrostis capillaris	+
Sorbus aucuparia	+
Prunus serotina	+